

DOELSOORTENGIDS

**Maak kennis met tien bijzondere soorten uit
de Achterhoek. Je ontdekt hoe ze eruit zien,
wanneer je ze kunt spotten en wat je zelf
kunt doen om het ze naar de zin te maken
op jouw eigen grond.**

INHOUD

Voorwoord.....	3
Wat hebben soorten nodig?	4
BOOMKIKKER.....	6
GEELGORS	8
GRAUWE KLAUWIER EN GRASMUS	10
KAMSALAMANDER EN KLEINE WATERSALAMANDER.....	12
KIEVIT	14
PATRIJS	16
ROODBORSTTAPUIT	18
STEENUIL	20
TORENVALK.....	22
WULP	24
Wil je meedoen?	26
Colofon	27

VOORWOORD

Beste lezer,

Voor u ligt de doelsoortengids van Agrarisch Collectief VALA. Deze is in 2022 uitgebracht als onderdeel van ons 10-jarig bestaan, maar nog altijd actueel.

In deze gids zetten wij een tiental bijzondere soorten uit de Achterhoek in het zonnetje.

Dit dankzij onze leden, die door hun beheer bijdragen aan een mooi leefgebied van deze boerenlandsoorten!

Al onze leden doen mee met de regeling Agrarisch Natuur – en Landschapsbeheer (ANLb). Zo beheren zij poelen en houtsingels voor boomkijkers, kruidenrijke akkerranden en hagen voor de patrijs of boomgaarden en graslanden voor de steenuil. Maar hoe draagt het ANLb nou precies bij aan die ene soort? En welke maatregelen zijn het meest zinvol?

Via deze gids maak je kennis met tien soorten uit de Achterhoek. Je ontdekt hoe ze eruitzien en wanneer je ze kan spotten, welke maatregelen helpen én wat je zelf kunt doen om het ze naar de zin te maken op jouw eigen grond. Geen boekje met wat moet, maar een uitnodigende gids met wat kan!

Anne Stortelder

Projectleider ANLb

WAT HEBBEN SOORTEN NODIG?

Alle diersoorten, of ze nou heel zeldzaam zijn of algemeen voorkomen, hebben eigenlijk drie basiseisen waar hun leefomgeving aan moet voldoen. Wanneer we als VALA keuzes maken voor beheer- of inrichtingsmaatregelen, kijken we ook naar deze basiseisen.

Heel eenvoudig gesteld moet een soort de beschikking hebben over drie V's:

- ☒ **Voedsel:** moet er genoeg zijn
- ☒ **Veiligheid:** een plek om zich te verschuilen
- ☒ **Voortplantingslocatie:** dichtbij en op het juiste moment in het jaar

En als bonus nog Verbinding: soorten moeten zich kunnen verplaatsen in het landschap.

Sommige soorten blijven het hele jaar in hetzelfde gebied. Dan moet dat leefgebied aan alle drie V's voldoen als we de soort willen behouden voor de toekomst. Dus als er dan genoeg schuilgelegenheid is, maar niet genoeg voedsel in de winterperiode, dan is de moeite voor deze soort voor niks!

In deze gids lees je wat elke soort nodig heeft en wat je op jouw land kunt doen om te helpen. En natuurlijk hoeft niet alles op hetzelfde perceel te gebeuren. Als jij kruidenrijk grasland hebt met veel insecten en in de hoek een poel, en je buren hebben een houtsingel, dan bieden jullie samen een mooi leefgebied voor amfibieën.

1. GENOEG VOEDSEL

Deze voorwaarde spreekt deels voor zich: iedereen moet eten. Voor dieren gelden daarbij twee uitdagingen: is er genoeg van het juiste voedsel aanwezig? En is dit voedsel op alle momenten in het jaar aanwezig?

Neem een soort als de patrijs. Kuikens eten de eerste twee weken alleen maar insecten. Daarna gaan ze ook zaden en bladgroen eten, zoals de volwassen patrijzen. Juist de hoeveelheid insecten is de afgelopen tientallen jaren sterk afgenomen op het boerenland. Dus als we de overlevingskansen van patrijzenkuikens willen vergroten, is het belangrijk dat we zorgen voor voldoende insecten in de periode dat er kuikens zijn.

En stel dat het gelukt is om voor meer insecten te zorgen in het voorjaar. Dan is er nog een uitdaging: is er ook in de winterperiode genoeg te eten? Patrijzen blijven het hele jaar door in hetzelfde gebied. Daarom willen we er graag voor zorgen dat er voldoende zaden en bladgroen beschikbaar blijven gedurende de hele winter en het vroege voorjaar.

2. VEILIGE PLEK OM TE SCHUILEN

Wat we nog wel eens vergeten, is dat dieren ook een plek nodig hebben om te schuilen. Denk aan dekking, zodat ze zich kunnen verbergen voor predatoren, zoals de vos. Beschutting om warm te blijven bij slechte weersomstandigheden of simpelweg het voorkomen van verstoring door recreanten of werkzaamheden op het boerenland.

Laten we eens kijken naar een soort als de kievit. In de Achterhoek broedt deze vogel meestal op maisakkers. Stel dat we genoeg voedsel hebben geregeld: er zijn voldoende insecten en wormen in de directe omgeving. Het is dan ook nodig dat er rust is voor broedende kieviten, bijvoorbeeld door de werkzaamheden op het land in het voorjaar uit te stellen. Dat vergroot de kans dat er in ieder geval één jong groot wordt.

3. PLEK VOOR VOORTPLANTING

Als we soorten willen behouden, dan moeten ze zich kunnen voortplanten! En wat daarvoor nodig is, verschilt uiteraard per soort.

Geen romantisch diner of zwoel muziekje, maar voor amfibieën, zoals de kamsalamander of de boomkikker, is voor succesvolle voortplanting wel een geschikte poel nodig. Dat wil zeggen een poel waar geen vis in zit. Vissen eten amfibieënetjes en dat helpt natuurlijk niet. Ook wil je graag dat de poel volledig in de zon ligt. In het warmere water ontwikkelen de larven van amfibieën zich beter. Niet alleen het hebben van een poel is belangrijk, maar zeker ook het juiste beheer ervan, zodat de poel voldoet aan wat kikkers, padden en salamanders nodig hebben.

VERBINDINGEN IN LANDSCHAP

En tot slot. Via groene verbindingen in het landschap kunnen soorten zich verplaatsen. Als dieren en planten geen uitwisseling hebben met soortgenoten in andere gebieden lopen zij het risico geïsoleerd te raken en op lange termijn alsnog uit te sterven. Dat is niet voor alle soorten even belangrijk: vogels komen er vaak zelf wel, maar voor allerlei zoogdieren en amfibieën is dat anders.

Leefgebieden kunnen we met elkaar verbinden via allerlei landschapselementen: bloemrijke bermen of grasland, bosjes, hagen en houtwallen, poelen en watergangen. En de mazzel: zo'n verbinding is niet alleen nuttig voor planten en dieren, maar maken het landschap ook afwisselender en aantrekkelijker voor ons mensen!

Je merkt het. Ook met de beste bedoelingen is het nog knap lastig om het goed te doen voor een soort. Voor maar liefst tien bijzondere soorten van het Achterhoekse boerenland hebben we in beeld gebracht wat jij kunt doen op jouw land én hoe VALA bijdraagt.

BOOMKIKKER

De Achterhoek is voor de boomkikker (*Hyla arborea*) momenteel het belangrijkste verspreidingsgebied in Nederland. De soort doet het van oudsher goed in de Achterhoek vanwege het relatief grote aantal poelen en het vaak kleinschalige landschap.

De boomkikker is 3,5 tot 5 centimeter groot. Het meest opvallende zijn de hechtschijfjes (een soort zuignapjes) aan het einde van de vingers en tenen. Hiermee kan hij goed klimmen.

Daarnaast heeft de boomkikker een opvallende grasgroene kleur met een donkere streep die de groene rug en lichte buik van elkaar scheidt.

WAAR EN WANNEER KOM JE DE BOOMKIKKER TEGEN?

APRIL - JUNI

Vanaf april trekken de mannetjes vanuit hun overwinteringsplek naar het water om daar na zonsondergang zeer luid te gaan roepen. Dit doen ze tot begin juni. In deze periode leven ze overdag op het land.

 Vooral op warme avonden kun je hun geluid, dat klinkt als "kè-kè-kè-kè-kè-kè", tot op wel meer dan 1 kilometer afstand horen.

Deze roep lokt de vrouwtjes en vervolgens vindt de voortplanting in de poel plaats. Boomkikkers houden van ondiepe poelen met voldoende waterplanten. Het vrouwtje legt dan meerdere eiklompjes ter grootte van een walnoot, net onder het wateroppervlak.

JULI - SEPTEMBER

Buiten de voortplantingstijd leven boomkikkers op het land in de omgeving van de poel. Net als groene kikkers zitten boomkikkers graag in de zon.

 Van april tot september kun je ze overdag spotten, zittend op bladeren op beschutte, zonnig gelegen overgangen van hoge naar lage vegetatie. Ze zitten dan op bladeren, voornamelijk op en rond braamstruiken, in bosranden of struwelen bij houtwallen.

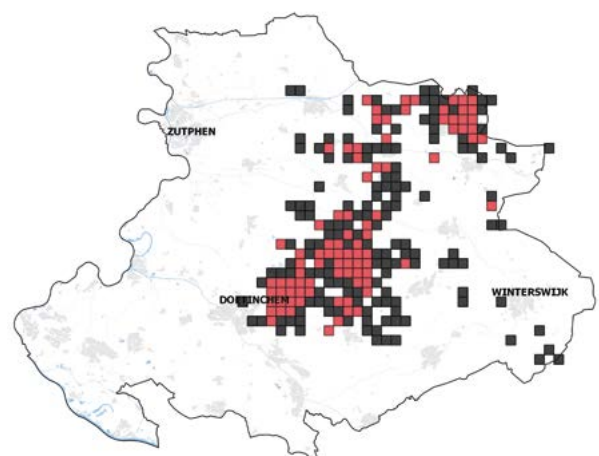
OKTOBER - MAART

Boomkikkers gaan vanaf eind september tot in maart in winterrust. Ze overwinteren op het land op vorstvrije plekken onder de grond. De voorkeur gaat uit naar bosjes en houtwallen waarin veel dood hout ligt.

 In deze periode zie je de boomkikker niet.

JULI-SEPTEMBER ZONNENDE BOOMKIKKER

■ 1985-2019 ■ 2020-2021

OVERZICHT VERSPREIDING BOOMKIKKER IN DE ACHTERHOEK

WAT KAN JIJ DOEN VOOR DE BOOMKIKKER?

Voor amfibieën is het belangrijk dat hun leefomgeving jaarrond geschikt is. Dat betekent dat er een goede poel voor de voortplanting moet zijn, voldoende voedsel, schuilgelegenheid en een plek om te overwinteren. En dat alles binnen 100 meter van elkaar af!

1. ZET GEEN VISSSEN UIT IN DE POEL

Vissen eten de eitjes en larven van de boomkikker. Droogval van de poel in een droge zomer is geen probleem, dan zijn de vissen ook meteen weg.

2. VOORKOM VEEL SCHADUW

Verwijder regelmatig de struiken die rondom de poel opkomen, zodat de poel volledig in de zon blijft liggen. In het warmere water ontwikkelen de larven van de boomkikker zich beter. Dit is ook waarom een schuin talud aan de noordzijde van de poel belangrijk is: hier is het ondieper en warmt het water sneller op.

3. KRUIDENRIJK GRASLAND

Creëer een omgeving waar de boomkikker voldoende insecten kan vinden, zoals kruidenrijk grasland direct om de poel.

4. MAAI MET BELEID

Hou in juni en juli rekening met de jonge boomkikkers door het grasland rondom de poel niet te maaien.

5. VARIATIE IN VEGETATIE

Zorg voor hoogteverschillen in de vegetatie. Boomkikkers zonnen namelijk graag in de braamstruiken en meerjarige kruiden die de overgang vormen van hakhout naar grasland.

6. DEEL VAN HOUT LATEN LIGGEN

Zaag niet alles in één jaar, maar laat ook een deel staan. Door ook een deel van het gezaagde hout te laten liggen, bied je een goede overwinteringsplek voor de boomkikker.

OKTOBER-MAART: HOUTWAL OM TE OVERWINTEREN

DE OPTIMALE LEEFOMGEVING VOOR DE BOOMKIKKER

APRIL-JUNI ROEPEND MANNETJE

ZO DRAAGT VALA BIJ

Onze inzet voor de boomkikker is gefocust op de gebieden waar deze soort nog voorkomt.

- In deze gebieden maken we graag **beheerafspraken via ANLb** met mensen die een poel bezitten die geschikt is voor de boomkikker. Dat wil zeggen: geen schaduw op het water, geen vis in de poel, het water niet te diep of te voedselrijk en niet te veel drijvende planten en moerasplanten.
- Als er nog geen (geschikte) poel is, denken we mee over **aanleg of herstel** en verwijzen we waar mogelijk naar subsidiepotjes.
- We maken **beheerafspraken voor de hele leefomgeving** voor de boomkikker. Dus niet alleen de poel, maar ook het landbiotoop eromheen. Denk aan grasland met veel kruiden (hierin zitten insecten die de boomkikker eet), struweel waar de boomkikker kan zonnen en houtsingels of bosjes waar de boomkikker kan overwinteren.
- We bieden jaarlijks een **poelencursus** aan die specifiek gericht is op de boomkikker.

GEELGORS

In Nederland komt de geelgors (*Emberiza citrinella*) nog voor in het oosten van het land, op de hoge zandgronden. Hij is in de Achterhoek te vinden op kleinschalig boerenland met veel akkers en landschapselementen zoals greppels, houtwallen, hagen, onverharde wegen en ruige overhoekjes. De geelgors maakt gebruik van hogere (solitaire) bomen als zangpost.

WAAR EN WANNEER KOM JE DE GEELGORS TEGEN?

APRIL - AUGUSTUS

👁️ *Zingende geelgorzen kun je horen vanaf het vroege voorjaar tot in de zomer. Vooral in de ochtend bij zonnig weer. Ze zingen vanaf een plek waar ze de omgeving goed kunnen overzien, een weidepaal, boven in een struik of bovenin een boom. Zingende geelgorzen zijn daarom vaak ook goed te zien.*

In april zoekt het vrouwtje naar een geschikte plek voor een nest. Die vindt ze bij voorkeur in heggen en houtwallen met veel kruiden op de bodem. Ze legt daar drie tot vijf eieren in mei en juni en brengt de jongen daarna samen met het mannetje groot.

Geelgorzen voeren hun jongen met insecten. Later in het seizoen ook met halfrijp graan en andere zaden. In de broedperiode kunnen geelgorzen wel twee tot drie broedsels hebben, afhankelijk van de beschikbaarheid van voedsel.

APRIL - AUGUSTUS ZINGENDE GEELGORS

SEPTEMBER - APRIL

In de winter blijven geelgorzen meestal in Nederland. Er komen dan zelfs nog trekvogels bij uit Noordoost-Europa. Geelgorzen vormen in deze periode groepen in gebieden met veel zaden en met beschutting van houtsingels, struwelen, heggen of bosranden. Heel soms gaat het om vele honderden vogels bij elkaar.

👁️ *In de winter kan je groepen geelgorzen aantreffen in gebieden met niet-geoogste akkerranden of speciale wintervoedselvelden.*

SEPTEMBER - APRIL GROEP GEELGORZEN

De geelgors heeft een musachtige bouw, maar met een langere staart. De lichaamslengte is ongeveer 16 centimeter. Vooral het mannetje doet zijn naam eer aan: je kan hem in het broedseizoen herkennen aan zijn opvallende felgele verenkleed aan de onderzijde en kop. De borst en zijkanten zijn roestbruin gekleurd. Het vrouwtje is minder duidelijk te herkennen, maar is ook (licht)geel op haar kop en borst.

De zang van het mannetje is mogelijk nog opvallender dan zijn gele kleur. Als je dit eenmaal hebt gehoord, vergeet je het nooit meer. Het doet namelijk wat denken aan de eerste tonen van de Vijfde Symfonie van Beethoven: "tsie-tsie-tsie-tsuuuuh".

WAT KAN JIJ DOEN VOOR DE GEELGORS?

Geelgorzen overwinteren in de buurt van hun broedgebied. Daarom is het belangrijk dat er jaarrond voldoende voedsel aanwezig is. De geelgors leeft vooral van zaden, maar de jongen hebben in de zomer juist insecten nodig.

1. STRUWEELRAND AANLEGGEN

Je helpt de geelgors enorm met de aanleg of het behoud van een struweelrand. Een struweelrand is een wat ruigere vegetatie met hier en daar een struikje. Die ontstaan soms vanzelf onder de afrastering en vormen een perfect leefgebied voor veel soorten, omdat ze dekking en nestgelegenheid bieden. Je kan een struweelrand ook heel eenvoudig aanleggen door een paar bramen, meidoorn of hondsroos in een overhoekje te planten.

2. RUIGE STUKJES LATEN STAAN

Door overhoekjes van percelen (gedeeltelijk) niet mee te maaien, ontstaan ruige stukjes begroeiing waar de geelgors dekking en nestgelegenheid kan vinden.

3. KRUIDENRIJKE RANDEN

Om te zorgen voor een goed voedselaanbod in de zomer zijn kruidenrijke randen ideaal. Deze kunnen rondom akkers of graslanden liggen, of in stroken op het perceel zelf.

4. DEEL NIET OOGSTEN

Oogst een deel van de graanakker niet. Hier vinden geelgorzen voedsel in de winter. Kies voor deze wintervoedselveldjes naast bomen, struwelen of hagen, zodat geelgorzen bij gevaar direct dekking kunnen zoeken in de begroeiing.

5. WACHT MET GRONDBEWERKING

Wacht tot minimaal half maart met het onderwerken van graanstoppels of andere gewassen. Daardoor blijven zaden op de akker liggen en vinden akkervogels nog wat te eten.

GRAANPERCELEN MET EEN KRUIDENRIJKE STROOK

GEELGORS MET INSECT

ZO DRAAGT VALA BIJ

- Met agrarisch grondgebruikers, die wat willen doen voor de geelgors, maken we graag **beheerafspraken via het ANLb**. Dan gaan we voor een compleet leefgebied, dus (delen van) graanakkers, die in de winter blijven staan, ruigere randen en opgaande begroeiing.
- Als grondgebruikers landschapselementen of kruidenrijke stroken willen **aanleggen**, dan helpen we niet alleen bij het bepalen van de beste plekken. We ondersteunen ook bij het zoeken naar **subsidie**.
- We regelen **geschikt zaaigoed** voor kruidenrijke akkerranden. Deze kopen we centraal in, en zorgen dat iedereen de juiste hoeveelheid zaaizaad krijgt.
- Jaarlijks organiseren we **praktijkcursussen** over de ontwikkeling van kruidenrijk grasland en kruidenrijke akkerranden. Niet alleen theorie, maar ook samen het veld in om beheer te bekijken en te bespreken.

GRAUWE KLAUWIER EN GRASMUS

De grauwe klauwier (*Lanius collurio*) is een hele zeldzame broedvogel. Rond de eeuwwisseling was deze soort bijna uit de Achterhoek verdwenen. Heel langzaam keert deze bijzondere vogel weer terug, dankzij herstel van landschap en natuur.

De grauwe klauwier en de grasmus houden dan wel van een vergelijkbaar leefgebied, toch lijken ze niet op elkaar.

De grauwe klauwier is ongeveer 17 centimeter groot en de mannetjes hebben een grijze kop, met een zwart oogmasker.

De buik is lichtroze met een witte keel en rug en vleugels kastanjebruin. Opvallend is de zwarte haaksnavel.

De grasmus is 14 centimeter, heeft een witte keel, een grijs kopje en een bruine rug en vleugels, met een iets oranje tint.

Ook de pootjes zijn oranje.

WAAR EN WANNEER KOM JE DE GRAUWE KLAUWIER TEGEN?

MEI - JULI

De meeste grauwe klauwieren komen pas na half mei aan. De mannetjes zijn dan iets eerder en proberen een goed territorium te bemachtigen. Het vrouwtje broedt op 1 - 1,5 meter hoogte in dicht stekelig struikgewas. Het mannetje zorgt dan voor het voedsel.

Na het uitkomen van de vier tot zes eieren vliegen de jongen na ongeveer twee weken uit. Dan zorgen beide ouders samen voor voldoende voedsel en nog eens twee weken later kunnen de jongen zelf al jagen.

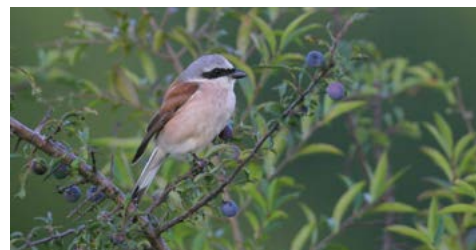
De grauwe klauwier staat het meest bekend om zijn wat bizarre gewoonte zijn prooi als voedselvoorraad op stekelige struiken en prikkeldraad te prikken.

👁️ *Als je gespietste kevers, muizen of kikkers ziet, dan is de kans groot dat je de voorraadkast van een grauwe klauwier in je gebied hebt gevonden (overigens is er nog een vogel in Nederland die dit doet: de klapkester).*

JULI - SEPTEMBER

Vanaf half juli tot eind augustus vertrekken de volwassen grauwe klauwieren alweer naar Afrika. De jongen vertrekken iets later, in de loop van september.

👁️ *De rest van het jaar is de grauwe klauwier niet in Nederland te vinden.*

MEI - JULI GRAUWE KLAUWIER IN SLEEDOORN

MEI - JULI GESPIETSTE KEVER

EEN KIESKEURIGE VOGEL

De grauwe klauwier is bijzonder kieskeurig. Hij komt alleen voor in halfopen kleinschalige landschappen met kruidenrijk grasland met ruigte, opslag van struweel of jonge boompjes en een hoog aanbod aan grote insecten, reptielen en kleine zoogdieren.

Eerlijk is eerlijk, een broedende grauwe klauwier op je perceel is en blijft voorlopig een zeldzaamheid. Er zijn er zo weinig, ze moeten je land maar net weten te vinden! Maar misschien zie je de grasmus (*Sylvia communis*) al wel. Dan mag je dat als compliment opvatten, want beide soorten hebben een vergelijkbaar leefgebied nodig. Wellicht volgt de grauwe klauwier in een later jaar nog.

WAT KAN JIJ DOEN VOOR DE GRAUWE KLAUWIER?

Beide vogels hebben een vergelijkbaar broedgebied nodig. Cruciaal voor de grauwe klauwier is dat er in juni en juli voldoende (grote) prooidieren zijn bij alle weersomstandigheden. Dat maakt de soort ook zo kritisch: er moet een heel gevarieerd landschap aanwezig zijn om hieraan te kunnen voldoen. Belangrijk zijn uitkijkposten van waaraf de grauwe klauwier zijn prooi kan zien en vangen.

1. RUIGTE LATEN STAAN

Door overhoekjes van percelen en greppels (gedeeltelijk) niet mee te maaien, ontstaan ruige stukjes begroeiing, waar de grauwe klauwier op grote insecten kan jagen.

Een andere optie is op een grasland-perceel een strook uit te rasteren en daarbinnen enkele braam- of meidoornstruiken te planten. Door deze strook vrijwel niet te maaien, ontstaat een mooie variatie met het grasland ernaast.

2. KRUIDENRIJK GRASLAND

Kruidenrijk grasland trekt veel insecten aan, die op hun beurt weer voedsel vormen voor vogels zoals de grauwe klauwier. Als je kiest voor het inzaaien van de perceelsranden met een kruidenrijk mengsel, dan zijn de randen die grenzen aan houtsingels of andere beplanting het meest geschikt.

3. AANLEG POELEN

Poelen of natuurlijke watergangen spelen ook een belangrijke rol. Hierin zitten allerlei libellen, waterkevers en amfibieën die voor de grauwe klauwier een smakelijke prooi vormen.

RUIGTE TUSSEN TWEE PERCELEN

4. BLOEIENDE AKKERRANDEN

Bloeiende akkerranden trekken insecten aan. Hoe meer variatie tussen kruidenrijke akkerranden, bloeiende graslandranden, struiken en poelen hoe beter.

5. EXTENSIEVE BEGRAZING

Door graslanden extensief te begrazen, neemt zowel de insectenrijkdom als de variatie in structuur van het grasland toe, beide gunstig voor de grauwe klauwier.

OPTIMAAL LEEFGEBIED VOOR DE GRAUWE KLAUWIER

ZO DRAAGT VALA BIJ

- In gebieden, waar al jaren aangepast graslandbeheer plaatsvindt, zetten we dit graag voort in combinatie met de **aanleg van struweelranden**.
- We maken **beheerafspraken via het ANLb** voor een heel mozaïek aan maatregelen, zoals graslandbeheer, struweel(randen), poelen, kruidenrijke akkerranden en houtsingels.
- We regelen **zaaigoed** voor de kruidenrijke akkerranden. Dit kopen we centraal in en we zorgen dat iedereen de juiste hoeveelheid zaaizaad krijgt.
- Jaarlijks organiseren we **praktijkcursussen** over de ontwikkeling van kruidenrijk grasland en kruidenrijke akkerranden. Niet alleen theorie, maar ook samen het veld in om beheer te bekijken en te bespreken.

KAMSALAMANDER
PUNTIGE RUGKAM MET
DUIDELIJKE ONDERBREKING
TUSSEN KAM EN STAART

KLEINE WATERSALAMANDER
KAM IS MEER GOLVEND EN LOOPT
DOOR VAN RUG TOT STAART

KAMSALAMANDER EN KLEINE WATERSALAMANDER

Kamsalamanders zijn zeldzaam. Toch is de Achterhoek één van de gebieden met de ruimste verspreiding van de kamsalamander (*Triturus cristatus*) in Nederland. Een veel vaker voorkomende soort is de kleine watersalamander (*Lissotriton vulgaris*). Beide soorten vinden het prima om samen in dezelfde poel te verblijven.

Kamsalamanders danken hun naam aan de opvallende puntige rugkam van de mannetjes in het voorjaar. De kam kent een duidelijke onderbreking tussen rug en staart. De buik is oranje met daarop een onregelmatig patroon met zwarte vlekken. Aan het eind van het voorjaar verdwijnt de kam op de rug en zijn ze bijna zwart van kleur met lichte witte spikkels. De kamsalamander is de grootste van de vier soorten watersalamanders in Nederland: tot 20 centimeter.

De kleine watersalamander heeft ook een geel tot oranje buik met zwarte vlekken en de mannetjes hebben in de voortplantingstijd ook een kam. Er zijn twee grote verschillen. Deze soort is tot de helft kleiner: 6 - 11 centimeter. En de kam van de mannetjes is meer golvend en loopt van rug tot staart door.

WAAR EN WANNEER KOM JE DE KAMSALAMANDER EN KLEINE WATERSALAMANDER TEGEN?

FEBRUARI - MEI

De eerste salamanders trekken al in februari naar de poel. Eén voor één zetten de kamsalamanders en kleine watersalamanders de eitjes af op de planten, waarbij om elk eitje een blaadje gevouwen wordt.

 Ze zijn vooral actief in de schemering en 's nachts. De grootste kans om salamanders te zien is in april, de piek van de paartijd. Als je dan met een zaklamp in de poel schijnt, kan je ze vaak goed zien.

JUNI - SEPTEMBER

Vanaf juni verlaten de volwassen salamanders het water en zoeken ze een geschikt plekje op het land. In deze periode hebben beide soorten geen kam meer en kleurt de rug van de kamsalamander bijna zwart.

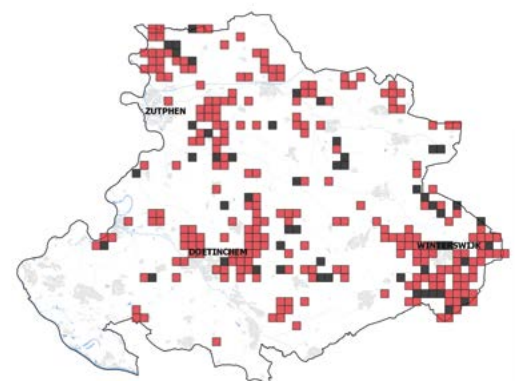
 Overdag kun je ze onder dood hout of stenen vinden. 's Nachts lopen (kruipen) ze in de omgeving rond op zoek naar voedsel.

OKTOBER - FEBRUARI

In het najaar gaan salamanders in winterrust.

 In deze periode zie je de kamsalamander en kleine watersalamander niet.

Ze overwinteren op het land op vorstvrije plekken onder de grond. De voorkeur gaat uit naar bosjes en houtwallen waarin veel dood hout ligt. Beide soorten verschuilen zich in deze periode ook graag onder stenen of hout en in verlaten (muizen)holletjes. Soms gebruiken ze ook kelders om te overwinteren.

■ 1985-2000 ■ 2001-2021

OVERZICHT VERSPREIDING KAMSALAMANDER IN DE ACHTERHOEK

WAT KAN JIJ DOEN VOOR DE KAMSALAMANDER?

Voor amfibieën is het belangrijk dat hun leefomgeving jaarrond geschikt is. Dat betekent dat er een goede poel voor de voortplanting moet zijn, voldoende voedsel, schuilgelegenheid en een plek om te overwinteren.

1. ZET GEEN VISSSEN UIT IN DE POEL

Zet geen vissen uit in de poel. Vissen eten de eitjes en larven van de kamsalamander op.

2. VERWIJDER STRUIKEN RONDOM POEL

Verwijder regelmatig de struiken die rondom de poel opkomen, zodat de poel grotendeels in de zon blijft liggen. In het warmere water ontwikkelen de larven van de kamsalamander zich beter. Dit is ook waarom een schuin talud aan de noordzijde van de poel belangrijk is: hier is het ondieper en warmt het water sneller op.

3. LAAT WAT HOUT LIGGEN

Laat bij snoei- en zaagwerkzaamheden in het hakhout een deel van het hout liggen, zodat de kamsalamander hieronder kan overwinteren. Voor de kamsalamander is het belangrijk dat houtwallen of bosjes vlak bij de poel liggen: op minder dan 100 meter afstand. De kleine watersalamander kan ook in boomloze landschappen overleven. Deze soort overwintert dan in de grond, bijvoorbeeld in verlaten mui-zenholletjes.

FEBRUARI – MEI
KAMSALAMANDER IN POEL

JUNI – SEPTEMBER
KAMSALAMANDER OP HET LAND

GROTE ONDIEPE POEL

POELENCURSUS

ZO DRAAGT VALA BIJ

Onze inzet is gericht op de gebieden waar de kamsalamander nog voorkomt.

- In deze gebieden maken we graag **beheerafspraken via ANLb** met mensen die een poel bezitten die geschikt is voor de kamsalamander. Dat wil zeggen: geen of weinig schaduw op het water, geen vis in de poel en het water niet te diep of te voedselrijk.
- Als er nog geen (geschikte) poel is, denken we graag mee over **aanleg of herstel** en verwijzen we waar mogelijk naar subsidiepotjes.
- We maken **beheerafspraken over de hele leefomgeving** voor de kamsalamander. Dus niet alleen de poel, maar ook het landbiotoop eromheen. Denk aan houtsingels of bosjes met dood hout waar de kamsalamander zich kan verschuilen en kan overwinteren.
- We bieden jaarlijks een **poelencursus** aan.

KIEVIT

De kievit (*Vanellus vanellus*) is een van de Nederlandse weidevogels. Onze regio staat niet bekend om de grote aantallen vergeleken met de lagergelegen delen van Nederland, maar ook in de Achterhoek is de kievit een kenmerkende boerenlandvogel. Hij broedt bij ons meestal op maisakkers. De kievit is daarmee erg kwetsbaar voor bewerkingen op het land.

Deze soort is niet te missen! Het typische geluid samen met de opvallende kuif en de groene en paarse metaalglans op de rug, maakt dat je de kievit zeker herkent.

WAAR EN WANNEER KOM JE DE KIEVIT TEGEN?

FEBRUARI - APRIL

In zachte winters blijft een deel van de kieviten in Nederland, anderen trekken weg en komen in het vroege voorjaar terug.

👁 De kievitman vestigt zijn territorium door baltsvluchten te maken: indrukwekkende capriolen in de lucht om vrouwtjes te imponeren.

Vervolgens legt het vrouwtje in maart - april vier eieren in een ondiep kuiltje.

APRIL - JUNI

👁 In de periode van april tot juni zijn de kievitskuikens in het veld te zien.

De kuikens verlaten het nest snel om zelf voedsel te zoeken, wel 800 - 5.000 insecten, kevers of wormen per dag! Ook al broedt de kievit vaak op maispercelen, ze hebben aangrenzende kruidenrijke graslanden of braakliggende stroken nodig om hun voedsel te vinden. Afgevlakte slootranden of natte greppels zorgen voor een betere overleving van kievitskuikens.

JUNI - AUGUSTUS

👁 Na het broedseizoen verzamelen de volwassen en jonge kieviten zich in groepen op vochtige graslanden.

Ze bereiden zich voor op de vogeltrek door nog even goed te eten van de emelten en wormen.

SEPTEMBER - FEBRUARI

Vanaf september start de najaarstrek. De groepen kieviten volgen daarbij de vorstgrens.

👁 In deze periode zie je de kievit niet, tenzij het een zachte winter is en een deel van de vogels hier is gebleven.

JUNI - AUGUSTUS KIEVITEN OP GRASLAND

WAT KAN JIJ DOEN VOOR DE KIEVIT?

De kievit heeft vooral baat bij gefaseerd maaien van graslanden, het voorkomen van verstoring op bouwland en grasland met voldoende insecten.

1. STEL MAAIEN UIT OF MARKEER NEST

Idealiter maaie je pas nadat alle nesten uitgebroed zijn en kuikens kunnen vliegen. Als uitstel van maaien niet kan: markeer nesten en maaie er ruim omheen, zodat minimaal 50 m² grasland blijft staan.

2. WACHT MET GRONDBEWERKING

Wacht met grondbewerkingen op bouwland tot de nesten zijn uitgebroed en de kuikens vliegvlug zijn. Is uitstel tot halverwege mei niet mogelijk: verplaats het nest dan tijdelijk, gebruik een nestbeschermer of werk om het nest heen.

3. LAAT EEN STROOK BRAAK LIGGEN

Laat een strook langs je perceel braak liggen. De kruiden die daar vanzelf opkomen, bieden dekking en voedsel aan de kievitgezinnen.

4. KRUIDENRIJK GRASLAND

Zorg voor kruidenrijk grasland op of grenzend aan het perceel met kieviten. De bloeiende kruiden trekken insecten aan die op hun beurt weer voedsel zijn voor de kievit.

FEBRUARI – APRIL BALTSVLUCHT KIEVIT

KIEVIT IN KRUIDENRIJK GRASLAND

GRONDBEWERKING OP BOUWLAND

APRIL – JUNI KIEVITSKUIKEN

ZO DRAAGT VALA BIJ

Heb je jaarlijks veel kieviten op je landbouwperceel? Dan denken we graag met je mee welke maatregelen mogelijk zijn via ANLb.

- De belangrijkste maatregel is het **uitstellen van bewerkingen** op de hele akker. Daarmee wordt rust geboden aan de broedende kieviten en dat vergroot de kans dat er minimaal één jong uitvliegt.
- We denken graag mee over het realiseren van **natuurvriendelijke flauwe oevers** of drassige greppels langs percelen, waar jaarlijks veel kieviten zijn.
- Het combineren van uitgestelde bewerkingen met een vorm van **randen-beheer**. In de randen kunnen kuikens voedsel en dekking vinden op het perceel.

De combinatie van maatregelen is cruciaal: als het kievitsjong niet voldoende te eten heeft, dan is alle inzet om te zorgen dat de eieren uitkomen, voor niets geweest!

PATRIJS

De Achterhoek kent een aantal gebieden, waar nog patrijzen voorkomen. De patrijs (*Perdix perdix*) is een soort die zich in het verleden goed thuis is gaan voelen in het kleinschalig agrarisch landschap. Hij houdt van kruidenrijke akkerranden, graslanden met hagen en randjes met ruigte.

De patrijs heeft een goede camouflage door zijn bruin en grijs gestreepte veren, met kastanjebruine strepen aan de zijkant en een grijze borst. De keel en het gezicht zijn oranje-bruin en op de buik zit een grote donkerbruine vlek.

Hij lijkt wel een beetje op een vrouwtjesfazant. Alleen heeft de fazant een langere staart en geen grijze borst.

FAZANT ♀

WAAR EN WANNEER KOM JE DE PATRIJS TEGEN?

FEBRUARI - APRIL

Vanaf februari vallen de groepen patrijzen (dit noemen we kluchten) uit elkaar en gaan de mannetjes op zoek naar een eigen leefgebied en een vrouwtje.

👁 In deze periode hoor je de mannetjes veel roepen om hun territorium te verdedigen. Het klinkt als een mechanisch 'krr-krr'.

MEI - AUGUSTUS

Patrijzen bouwen tussen april en juli een nest op een goed verscholen plek op de grond. Na het uitkomen van de eieren (wel 12 - 18 stuks) gaat het hele gezin op zoek naar voedsel. Voor de kuikens is het noodzakelijk dat ze veel insecten kunnen eten. De volwassen patrijzen eten vooral zaden en groene plantendelen.

👁 Vooral in de ochtend- en avondschemering kun je patrijzengezinnen naar voedsel zien zoeken. Overdag houden ze zich schuil in de begroeiing om uit het zicht te blijven van roofvogels.

FEBRUARI - APRIL ROEPEND MANNETJE

SEPTEMBER

Patrijzen zitten overdag verborgen in de begroeiing. Na de oogst is de kans groter dat je de patrijzengezinnen kunt spotten.

👁 In september zie je de patrijzen weinig.

OKTOBER - JANUARI

In deze periode leven de patrijzen in groepsverband: de klucht. Een klucht bestaat uit één of meer ouderparen met jongen.

👁 Vooral in de winter met een laagje sneeuw is de kans het grootst een klucht te zien voedsel verzamelen.

OKTOBER - JANUARI PATRIJZEN IN DE WINTERPERIODE

WAT KAN JIJ DOEN VOOR DE PATRIJS?

Patrijzen blijven het hele jaar door in hetzelfde gebied. Een goede leefomgeving bevat dan ook alles wat een patrijs nodig heeft: nestgelegenheid, dekking en jaarrond voldoende voedsel.

1. RUIGE STUKJES LATEN STAAN

Door overhoekjes van percelen niet mee te maaien ontstaan ruige stukjes begroeiing, waar de patrijs dekking en nestgelegenheid kan vinden.

2. ZAAI KRUIDENRIJK MENGSEL

Zaai eens delen van akkers in met een kruidenrijk mengsel. Daarmee bied je voedsel voor de patrijs, zeker als je deze in de winter laat staan. Door te zaaien in blokken in plaats van randen, help je daarnaast predatie te verminderen. De patrijs is in zo'n breed blok veel moeilijker te vinden.

3. NIET JAARLIJKS ZAAIEN

Zaai niet jaarlijks alle randen of blokken helemaal opnieuw in. Dat voorkomt dat de patrijs in de periode van maart - juni geen dekking of voedsel kan vinden.

4. GOED VANGGEWAS KIEZEN

Wat ook helpt, is een 'patrijs-vriendelijk' vanggewas kiezen na de maïs. Wintergraan geeft een goede dekking voor de patrijs en ze eten de eiwitrijke toppen graag, waardoor je ze helpt in een lastige periode aan voedsel te komen.

5. AANPLANTEN

Je kunt hagen of struweelranden aanplanten, perfecte dekking voor de patrijs!

6. KEVERBANK AANLEGGEN

Leg een keverbank aan. Keverbanken zijn stroken van circa 3 meter breed die minstens 50 cm hoger liggen dan de naastgelegen akker. Door deze in te zaaien met een graskruidenmengsel trekt het kevers aan (het favoriete maaltje van patrijzen) én biedt het een veilige broedplek.

KRUIDENRIJKE AKKERRAND / BLOEMBLOK

7. WAARNEMING MELDEN

Heb je een patrijs gezien, vertel het ons! Dat kan via www.waarneming.nl of door een kaartje met een stip erop naar ons te sturen. Voor ons is dit een waardevolle aanvulling op de tellingen door vrijwilligers.

Meer weten?

Op [onze website](http://onze.website), maar zeker ook die van Vogelbescherming Nederland

WWW.DE-VALA.NL

VOGELBESCHERMING
NEDERLAND

ZO DRAAGT VALA BIJ

We hebben focusgebieden benoemd voor de patrijs. Hier komen nog relatief veel patrijzen voor en is er een goede kans om de aantallen te vergroten.

- In focusgebieden maken we graag **beheerafspraken via het ANLb** voor bijvoorbeeld bloemblokken, kruidenrijke akkerranden en akkers, hagen of struweelranden.
- We regelen **geschikt zaaigoed** voor de bloemblokken en kruidenrijke akkerranden. Deze kopen we centraal in en we zorgen dat iedereen de juiste hoeveelheid zaaizaad krijgt.
- Als grondgebruikers hagen of keverbanken willen aanleggen, dan helpen we niet alleen bij het bepalen van de beste plekken. We ondersteunen ook bij het zoeken naar **subsidie voor aanleg**.
- In samenwerking met vrijwilligers en Stichting Landschapsbeheer Gelderland zorgen we voor jaarlijkse **patrijzentellingen** in de focusgebieden. Hierdoor kunnen we zien of ons beheer effect heeft.

ROODBORSTTAPUIT

Van oudsher was de roodborsttapuit (*Saxicola rubicola*) een veel voorkomende vogel in de Achterhoek. Vanaf 1975 ging de soort sterk achteruit en is hij zelfs enige tijd uit de oostelijke Achterhoek verdwenen. Inmiddels is de soort weer terug van (bijna) weggeweest, dankzij aangepast beheer van watergangen, bermen en boerenland.

De roodborsttapuit heeft een oranje borst, waarbij vooral het mannetje opvalt. Niet te verwarren met het welbekende roodborstje; het mannetje roodborsttapuit heeft namelijk een zwarte kop.

Het is een relatief kleine vogel van zo'n 12 centimeter groot en zit vaak in de top van een struik te zingen: "wiet... tekk,tekk", waarbij dat laatste klikt als twee kiezelsteentjes die tegen elkaar aan worden getikt (in het Engels heet deze vogel dan ook de 'stonechat').

WAAR EN WANNEER KOM JE DE ROODBORSTTAPUIT TEGEN?

De roodborsttapuit is te vinden in open tot half open landschappen met graslandjes met struwelen en kruidenrijke randen met insecten. De toppen van lage bomen en struiken gebruiken ze als uitkijk- en zangpost.

MAART - AUGUSTUS

👁️ *Al vroeg na aankomst in Nederland begint de roodborsttapuit te zingen. Meestal goed zichtbaar in open terrein, boven op een struik, paaltje of draad.*

Ze broeden vanaf maart. Meestal op of net boven de grond in een goed verstopt nest. Ze produceren maar liefst twee tot drie legsels per jaar. Als een gebied geschikt is gemaakt voor de roodborsttapuit kunnen de aantallen dan ook snel toenemen!

Na het uitkomen, blijven de jongen nog zo'n twee weken op het nest en ook na het uitvliegen worden ze nog een tot twee weken door hun ouders gevoed. De ouders zoeken voedsel tot op enkele honderden meters van het nest, vooral in bermen en overhoekjes. Langpootmuggen, wormen, rupsen, vlinders, spinnen en kleine slakken: kieskeurig zijn ze niet. De volwassen vogels eten daarnaast ook zaden en bessen.

SEPTEMBER - FEBRUARI

Vanaf september en oktober trekken roodborsttapuiten naar warmere oorden. Het lijkt erop dat het aantal overwinterende vogels toeneemt na een aantal zachte winters; ze verblijven dan bij voorkeur in het agrarische cultuurlandschap. Na koude winters met sneeuw is dat enthousiasme weer getemperd en overwinteren ze weer in het zuiden.

MAART - AUGUSTUS ROODBORSTTAPUIT OP ZIJN UITKIJKPOST

MAART - AUGUSTUS ROODBORSTTAPUIT MET INSECT IN BEK

WAT KAN JIJ DOEN VOOR DE ROODBORSTTAPUIT?

De roodborsttapuit in de Achterhoek heeft het meest belang bij het terugbrengen van ruige overhoekjes en slootkanten en een toename van insecten in de graslanden.

1. STUKJES BEGROEIING LATEN STAAN

Door overhoekjes van percelen en greppels (gedeeltelijk) niet mee te maaien, ontstaan ruige stukjes begroeiing waar de roodborsttapuit graag zijn nesten maakt.

Een andere optie is om tussen twee graslandpercelen een smalle strook uit te rasteren of slechts een paar paaltjes te plaatsen. Hier en daar een paar meidoornstruiken planten en zo ontstaat heel eenvoudig een optimaal leefgebiedje voor deze vogel.

CURSUS GRASLANDBEHEER

2. KRUIDENRIJK GRASLAND

In kruidenrijk grasland zitten insecten die een goed maaltje vormen voor de roodborsttapuit. Kruidenrijk grasland ontstaat door een aantal jaar niet te bemesten en het perceel wel te maaien (waarbij je het maaisel afvoert). Als er geen zaden in de buurt zijn, kan je de natuur een handje helpen door wat kruidenrijk maaisel van een andere locatie over het perceel te verspreiden.

KRUIDENRIJK GRASLAND

STRUWEELRAND TUSSEN TWEE GRASLANDPERCELEN

ZO DRAAGT VALA BIJ

- We maken graag **beheerafspraken via het ANLb** voor struweelranden, ruige overhoekjes en grasland dat al kruidenrijk is.
- Als grondgebruikers struweelranden willen aanleggen, dan helpen we niet alleen bij het bepalen van de beste plekken. We ondersteunen ook bij het zoeken naar **subsidie voor aanleg**.
- Aangepast beheer van **watergangen en bermen** zou een enorme winst betekenen voor de roodborsttapuit (en vele andere soorten). We overleggen met gemeenten en waterschap hoe we dit kunnen organiseren in de Achterhoek.
- Jaarlijks organiseren we **praktijkcursussen** over de ontwikkeling van kruidenrijk grasland.

STEENUIL

De Achterhoek kent de hoogste dichtheid steenuilen van Nederland. De steenuil (*Athene noctua*) is dan ook echt een soort van het kleinschalige, halfopen cultuurlandschap. Hij broedt in holle bomen, schuurtjes en nestkasten en je vindt hem daardoor vaak op (voormalige) boerenerven.

De steenuil is de kleinste uil van ons land. Zo'n 22 centimeter groot en daarmee nauwelijks groter dan een merel. De veren zijn bruin-wit gespikkeld en opvallend is het ronde kopje met felgele ogen en witte wenkbrauwstrepen.

Het leuke aan steenuilen is dat ze (voor een uil) relatief makkelijk te zien zijn. Bij rustig weer zitten ze overdag namelijk graag in het zonnetje op hun vaste zitplaatsen, verscholen in een boom, maar ook gewoon op paaltjes of op het dak van een schuurtje.

WAAR EN WANNEER KOM JE DE STEENUIL TEGEN?

FEBRUARI - JUNI

In de loop van de winter begint de baltsperiode. De mannetjes laten dan hun kenmerkende territoriumroep horen en verdedigen hun territorium tegen soortgenoten.

 De territoriumroep van de mannetjes klinkt als een hoge "ghoooek". Je kunt dit geluid 's avonds afspelen op je telefoon, bij een reactie terug weet je dat er een mannetje steenuil op je erf zit!

De start van de eileg is gemiddeld half april, maar kan in een warmer voorjaar met veel voedsel al beginnen in de tweede helft van maart. De meeste legsels bestaan uit drie tot vijf eieren. Het vrouwtje broedt en het mannetje heeft de taak zijn vrouw te voorzien van voedsel.

JUNI - AUGUSTUS

Als de jongen er zijn, moeten de ouders echt aan het werk om prooien naar het nest te brengen. In een kleine vijf weken transformeren de witte donsbolletjes tot uiltjes die klaar zijn om eind juni het nest te verlaten.

 In deze periode zie je de ouders af en aan vliegen naar het nest, ook bij daglicht.

Na het uitvliegen verzorgen de ouders hun jongen nog een aantal weken intensief. En zo langzaam aan ondernemen de jongen steeds grotere uitstapjes tot wel enkele kilometers van hun geboortegrond. Uiteindelijk verlaten ze in de loop van de nazomer definitief het ouderlijk territorium, op zoek naar een eigen stek op meestal maar een paar kilometer afstand van hun geboorteplek.

SEPTEMBER - FEBRUARI

Voor de ouders is nu eindelijk een rustige periode aangebroken, behalve wanneer er een pak sneeuw ligt. Dan moeten ze veel moeite doen om voldoende voedsel te vinden. Vooral jonge steenuilen die hun omgeving nog niet goed kennen leggen dan het loodje.

 Het mannetje en het vrouwtje blijven allebei in hun territorium, maar zijn niet zoveel meer bij de nestplek te vinden.

BOOMGAARD MET BEWEIDING

WAT KAN JIJ DOEN VOOR DE STEENUIL?

Steenuilen zijn honkvast. Als ze eenmaal een geschikte plek hebben gevonden, dan blijven volwassen steenuilen hier hun leven lang en ook het hele jaar door. Dat maakt het extra belangrijk dat hun leefgebied aan de basis-eisen blijft voldoen: een plek om te nestelen, voldoende voedsel en bescherming.

1. HOLTEN ALS NESTGELEGENHEID

Zorg voor geschikte holten die de steenuil als nestgelegenheid kan gebruiken. Dat kunnen holtes zijn in hoogstamfruitbomen of knotbomen, maar ze maken ook gebruik van schuurtjes op het erf zolang deze maar een invliegopening hebben. Een prima alternatief is het plaatsen van een nestkast speciaal voor de steenuil.

2. MAAI HET GRAS

Voor steenuilen is het belangrijk dat er altijd kort gemaaid of begraasd gras in de buurt is. Ze vangen daar graag wormen en larven en een muis valt er ook eerder op.

FEBRUARI – JUNI STEENUIL IN NESTKAST

3. LEG EEN MUIZENRUITER AAN

Bestrijd muizen niet, maar leg een muizenruiter aan. Deze is eenvoudig te maken door palen op te zetten en deze jaarlijks opnieuw bedekken met takken, stro, hooi of maaisel van het overhoekje dat je wat korter houdt.

Op [onze website](#), maar zeker ook die van [Steenuilenoverleg Nederland \(STONE\)](#) vind je heel veel informatie over de soort met praktische tips wat je zelf kan doen op het eigen erf.

WWW.DE-VALA.NL

WWW.STEENUIL.NL

ZO DRAAGT VALA BIJ

- In de directe omgeving van broedplekken van de steenuil maken we graag **beheerafspraken via ANLb**. Daarbij zetten we in op zowel het bieden van broedgelegenheid als plekken waar de steenuil voldoende voedsel kan vinden. Een boomgaard met beweiding, of een naastgelegen beweide perceel, heeft daarbij de voorkeur. De mestflatten trekken insecten aan voor de steenuil. Bijkomend voordeel is dat door de beweiding het gras niet te lang wordt, zodat de steenuil hier muizen kan vangen. In het lange gras lukt dit nauwelijks.
- We stimuleren het plaatsen van **steenuilencasten** in boomgaarden, waar nog geen natuurlijke holtes aanwezig zijn.
- Jaarlijks **ondersteunen** wij de steenuil vrijwilligers. Zij monitoren onder meer de broedsels en ringen de uilskuikens. Ook controleren zij of steenuilencasten nog goed zijn en plaatsen nieuwe steenuilencasten indien nodig.

STEENUIL IN FRUITBOOM

TORENVALK

De torenvalk (*Falco tinnunculus*) komt eigenlijk in heel Nederland wel voor. Op het boerenland is het een echte muizenjager, daarom houdt hij van een meer open landschap, waar hij zijn prooi goed kan zien. Hij maakt zelf geen nest, maar broedt in nestkasten en op oude nesten van kraaien en andere roofvogels in solitaire bomen en in bosranden.

De torenvalk is een kleine roofvogel van zo'n 31-37 centimeter, waarvan zo'n 14 centimeter voor de staart is.

Het mannetje heeft een roodbruine rug en vleugels met donkere vlekjes. Zijn kop is grijsig evenals zijn staart, die eindigt met een zwarte band. Het vrouwtje is helemaal bruin, ook de kop. Haar staart is bruingrijs.

Het makkelijkst is de torenvalk te herkennen aan zijn typische manier van jagen; dit wordt 'bidden' genoemd. Hierbij lijkt hij stil in de lucht te hangen door met snel bewegende vleugels en gespreide staart tegen de wind in te vliegen. Terwijl ze dit doen, kijken ze naar beneden om te zoeken naar een prooi.

WAAR EN WANNEER KOM JE DE TORENVALK TEGEN?

MAART - JULI

Het broedseizoen begint eind maart. Het mannetje probeert dan een vrouwtje te versieren door zijn vliegkunsten te laten zien. Als dat is gelukt, gaan ze op zoek naar een geschikte broedplaats.

Voor wat betreft hun broedplek zijn torenvalken luie donders. Ze bouwen zelf geen nest, maar gebruiken oude kraaiennesten en tegenwoordig vooral speciale torenvalkkasten.

In april tot juli broedt het vrouwtje de eieren uit, vier tot zes stuks. Heel af en toe komt het mannetje op de eieren zitten, de rest van de tijd zorgt hij dat het vrouwtje te eten krijgt.

 Onder de broedplek kan je braakballen vinden. Net als uilen spugen torenvalken het eten uit dat hun maag niet kan verteren.

Als de jongen eenmaal zijn uitgekomen, worden ze nog wekenlang gevoerd door de ouders. Ze eten vooral veldmuizen en andere muizen.

Jonge torenvalken zijn nog niet zo handig met het vangen van muizen. 'Torenvalk' is dan een meer passende naam: lopend proberen ze torren en kevers te pakken. In deze oefentijd helpen hun ouders een handje door ze bij te voeren.

AUGUSTUS - FEBRUARI

Nederlandse vogels blijven in de winter grotendeels hier. In perioden van kou trekken vogels in het noorden en oosten van Nederland wel naar het zuiden en westen van het land.

 Je kunt de torenvalk eigenlijk het hele jaar wel zien jagen in open terrein met lage vegetatie, zoals wegbermen en graslanden.

MEI - JULI NESTKAST MET JONGEN

WAT KAN JIJ DOEN VOOR DE TORENVALK?

Torenvalken hebben het meest behoefte aan broedgelegenheid en voldoende voedsel: wel drie tot vier veldmuizen per dag.

1. NESTKAST PLAATSEN

Je kan de torenvalk heel makkelijk helpen door een speciale nestkast te plaatsen op minimaal 4 meter boven de grond. Zorg dat de opening een vrije aanvliegeroute heeft en open zicht op de omgeving.

P.S. Zit je in een gebied met weidevogels? Dan kan je beter geen torenvalkkast plaatsen. Als er een gebrek aan muizen is, stapt deze roofvogel zonder moeite over op weidevogeljongen...

2. LAAT GRAS- OF HOOIHOPEN LIGGEN

Laat wat gras-of hooihopen liggen in de omgeving van de nestkast. Dit biedt dekking voor muizen.

3. SNACKSTROOK VOOR DE TORENVALK

Smalle ruigtestroken, ruige bermen en kruidenrijke overhoekjes zorgen voor een goed voedselaanbod: hier zitten meer muizen dan in het veelvuldig gemaaid gangbare grasland. Door het gras onder de afrastering niet mee te maaien, ontstaat vanzelf een 'snackstrook' voor de torenvalk. Dit geldt ook voor overhoekjes van percelen.

VELDMUIS GEVANGEN

Ben je een beetje handig?

Je kunt vrij eenvoudig zelf een nestkast voor de torenvalk maken. Download [hier](#) een praktische bouwtekening, met tips waar je hem het best kan plaatsen.

WWW.DE-VALA.NL
INFOBLAD NESTKAST

ZO DRAAGT VALA BIJ

- De torenvalk lift vooral mee met het **agrarisch natuurbeheer** voor andere soorten. Kruidenrijke akkerranden, botanisch graslandbeheer en graanstoppelvelden zijn maatregelen die zorgen voor voedsel voor de torenvalk.
- Daarnaast stimuleren we het plaatsen van **torenvalkkasten** in daarvoor geschikte gebieden.

BIDDENDE TORENVALK

VELDMUIS

WULP

Nederland is een belangrijk land voor de wulp (*Numenius arquata*). Daarnaast is de wulp dé weidevogel van de Achterhoek. Oorspronkelijk was het een broedvogel van heide- en hoogveengebieden, maar inmiddels broeden ze graag in (half)open grasland, waar ze ook hun voedsel zoeken.

Deze vogel is makkelijk te herkennen. Het is een lichtbruine vogel met lange poten en wel 50 - 60 centimeter groot. Het meest opvallende is de lange, omlaag gebogen snavel.

Een flauw, maar handig ezelsbruggetje: een wulp wijst met zijn snavel naar zijn gulp.

WAAR EN WANNEER KOM JE DE WULP TEGEN?

FEBRUARI - APRIL

Vanaf half februari tot april keren wulpen terug naar hun broedgebied. Het liefst zitten ze dan in structuurrijk, wat hoger gras.

 De wulp maakt in het voorjaar een luid jodelend geluid.

Het mannetje maakt in het broedgebied een paar nestkuiltjes, waarna het vrouwtje er een uitkiest om haar eieren in te leggen. De ouders wisselen elkaar af met het broeden.

 Wulpen hebben een tactiek ontwikkeld om hun nest verborgen te houden. Ze landen en stijgen ver van het nest op om vervolgens onopvallend door het gras naar het nest te lopen. Pom-piedompiedom...tralalaaa...niemand ziet mij...

FEBRUARI - APRIL VOLWASSEN WULP IN GRASLAND

MEI - JULI

Al na twee dagen na uitkomst van de eieren verlaten de kuikens het nest om zelf hun kostje bij elkaar te scharrelen: insecten die boven de grond zitten. De ouders blijven wel in de buurt om te alarmeren bij gevaar.

De volwassen vogels eten vooral beestjes in de bodem, zoals regenwormen en emelten. Hun kromme snavel is hier perfect voor. Daarnaast eten ze ook kevers, kleine vissen, kikkers en padden.

JULI - FEBRUARI

Na het broedseizoen trekken de wulpen weg, vooral naar de Wadden om te ruien. Als eerste trekken de vogels weg, waarvan het nest is mislukt. Vrouwtjes die succesvol hebben gebroed, verlaten het broedgebied al voordat de jongen zelfstandig zijn. De mannetjes volgen daarna samen met de groot geworden jongen. Een deel van de wulpen keert in zachte winters weer terug naar de Achterhoek om hier te overwinteren.

MEI - JULI WULP MET KUIKEN

WAT KAN JIJ DOEN VOOR DE WULP?

1. VOORKOM VERSTORING

Ga zo min mogelijk het grasland in en controleer nesten van grote afstand met een verrekijker of telescoop. Daarmee voorkom je verstoring en verklein je de kans op predatie.

2. RASTER NESTEN UIT

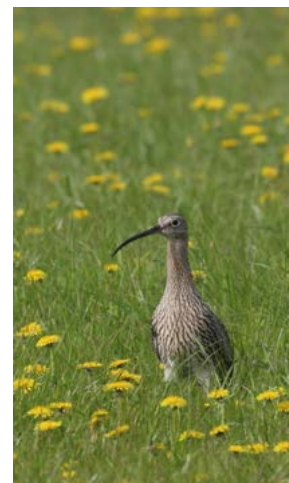
Wulpen zijn erg kwetsbaar voor predatie. Plaats daarom schrikdraad op minimaal 10 x 10 meter rondom het nest. Hiermee bescherm je de wulp en de eieren tegen grondpredatoren, zoals de vos. Zo'n raster is ook zinvol als je het perceel wil beweiden.

3. MAAI NA 15 JUNI

Mai pas na 15 juni, dan zijn nesten uitgebroed en kunnen de kuikens vliegen. Als uitstel van maaien niet kan: markeer nesten en maai er ruim omheen, zodat minimaal 200 m² grasland blijft staan.

4. KRUIDENRIJK GRASLAND

Zorg voor een gevarieerd kruiden- en structuurrijk grasland. De bloeiende kruiden trekken insecten aan die op hun beurt weer voedsel vormen voor de wulp.

WULP IN KRUIDENRIJK GRASLAND

WULP LANDT BINNEN HET ELEKTRISCH RASTER

ZO DRAAGT VALA BIJ

Als er een wulpennest is gevonden, maken we graag één-jarige beheer-afspraken via ANLb.

- De belangrijkste maatregel is het plaatsen van een **elektrische afrastering** van minimaal 10 x 10 meter rondom het nest. VALA geeft de elektrische rasters gratis in bruikleen aan de lokale weidevogelvrijwilligers gedurende het broedseizoen. De agrariër krijgt daarnaast een vergoeding voor het niet maaien van het uitgerasterde deel van zijn grasland.

WIL JE MEEDOEN?

Heb je agrarisch grond in eigendom of gebruik en wil je iets doen voor de soorten uit deze gids?

WE DENKEN GRAAG MET JE MEE

Misschien is er sprake van achterstallig onderhoud, wil je een nieuwe poel of houtsingel aanleggen of overweeg je om een stuk kruidenrijk grasland te ontwikkelen. We denken graag met je mee en kunnen ook kijken of deelname aan de regeling Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer mogelijk is.

CONTACT

Je kunt contact met ons opnemen via info@de-vala.nl of direct de coördinator voor jouw gebied benaderen. Je vindt hun contactgegevens op [onze website](#).

WWW.DE-VALA.NL/CONTACT/

COLOFON

Uitgave van VALA, 2e druk juni 2024

E-mail info@de-vala.nl

Website www.de-vala.nl

WWW.DE-VALA.NL

Tekst	Yvette Ruesen, Rina Scharpert, Anne Stortelder, Jan Stronks
Eindredactie	VALA, Yvette Ruesen
Foto's	Rob Geerts p3, p5 (1), p19 (2). Karen Hinkamp p13 (lo). Mark Koeleman p25 (2). Jan Stronks p4, p6, p7, p8 (1), p9, p10 (1), p11, p16 (2), p17, p18 (1), p19 (1), p19 (3), p23 (1), p24 (1), p25 (1), p26, achterkant. Buitenbeeld: Han Bouwmeester p21 (2); Els Branderhorst p15 (3); Henny Brandsma p24 (2); Bennie van den Brink p16 (1); Marcel Bruin, de p22; Michel Geven p5 (2), p18 (2), Jelger Herder p15 (4); p23 (3); Paul van Hoof p23 (2); Otto Kalkhoven p20; Ruurd Jelle van der Leij p14, p15 (1); Pauline van Marle p21 (1); Leendert Noordzij p15 (2); Gejo Wassink voorkant; Ran Schols p8 (2); Bendiks Westerink p10 (2). Wikipedia: Piet Spaans p13 (rb)
Illustraties	Pepijn Hof alle amfibieën, Elwin van der Kolk alle vogels
Vormgeving	Laura Hondshorst (2022), Evelien Nijenhuis (2024)

DEZE DOELSOORTENGIDS IS MEDE MOGELIJK GEMAAKT DANKZIJ FINANCIERING VAN

 provincie
Gelderland

